

CIVILNO-VOJNI ODNOSI JNA I POBUNJENIH SRBA NA PRIMJERU OKUPIRANIH OPĆINA U LICI

Darjan GODIĆ

1. Srpska oružana pobuna u Hrvatskoj

Na prvim višestranačkim izborima u Hrvatskoj održanima u travnju i svibnju 1990. pobijedila je Hrvatska demokratska zajednica (HDZ), a Savez komunista Hrvatske-Stranka demokratskih promjena (SKH-SDP) postao je najveća oporbeno stranka.¹

Jugoslavenska narodna armija (JNA) je nakon objave izbornih rezultata, a prije smjene vlasti, razoružala Teritorijalnu obranu (TO) tadašnje Socijalističke Republike (SR) Hrvatske. Armija je svoj postupak novim hrvatskim vlastima pravdala činjenicom da je naoružanje TO samo prebačeno u vojna skladišta jer imaju bolje uvjete čuvanja. Međutim, bilo je jasno da se radilo o razoružavanju s ciljem postizanja prednosti u raspletu krize u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji (SFRJ). Osim u Hrvatskoj, naoružanje TO oduzeto je u Sloveniji, Bosni i Hercegovini, Makedoniji, a u Crnoj Gori i Srbiji oduzimanje je bilo fiktivno.²

Unatoč slabom rezultatu na izborima, Srpska demokratska stranka (SDS) nametnula se kao glavni predstavnik Srba u Hrvatskoj, ali je zbog radikalnog srpskog nacionalizma ušla u sukob s hrvatskim vlastima. Tako su zastupnici SDS-a odlučili bojkotirati konstituirajuću sjednicu prvoga višestranačkog Sabora zakazanu za 30. svibnja 1990. Tek sredinom lipnja 1990. zastupnici SDS-a počeli su sudjelovati u radu Sabora.³

¹ Davor MARIJAN, *Hrvatska 1989.—1992. Radanje države*, Zagreb, 2017., 170.

² Nikica BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.—1995.*, Zagreb, 2005., 60-62; Davor MARIJAN, *Slom Titove armije: Jugoslavenska narodna armija i raspad Jugoslavije 1987.—1992.*, Zagreb, 2008., 133-140, 151-156.

³ Zdenko RADELIĆ, Davor MARIJAN, Nikica BARIĆ, Albert BING, Dražen ŽIVIĆ, *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, Zagreb, 2006., 92; Davor MARIJAN, *Domovinski rat*, Zagreb, 2016., 22.

Svoje ideje o položaju i pravima Srba u Hrvatskoj SDS je počeo provoditi u ljeto 1990. Potezi SDS-a bili su protuustavni i doveli su do pogoršanja političke situacije, ali i javne sigurnosti. Na inicijativu SDS-a 27. lipnja 1990. konstituirana je Zajednica općina sjeverne Dalmacije i Like sa sjedištem u Kninu. Od konstituiranja pa do prosinca 1990. u Zajednicu su ušle općine većinski naseljene srpskim stanovništvom: Benkovac, Donji Lapac, Dvor na Uni, Glina, Gračac, Knin, Obrovac i Titova Korenica.⁴

Srpanj 1990. donio je nastavak srpskog protuustavnog djelovanja. Na sjednici Sabora 25. srpnja prihvaćeni su prijedlozi amandmana na Ustav SR Hrvatske kojima su iz Ustava izbačene sve socijalističke odrednice o izgledu državnih simbola, naziva države i državnih tijela. Istoga dana u Srbu je održan »Srpski sabor« na kojem je osnovano Srpsko nacionalno vijeće (SNV) i prihvaćena *Deklaracija o suverenosti i autonomiji srpskog naroda*. Prema *Deklaraciji* Srbi u Hrvatskoj imali su pravo na samoopredjeljenje, odcjepljenje i autonomiju. Na sjednici SNV-a u Srbu 31. srpnja donesena je odluka o raspisivanju referenduma o autonomiji srpskog naroda u Hrvatskoj koji se trebao održati od 19. kolovoza do 2. rujna 1990. Ministarstvo pravosuđa i uprave Republike Hrvatske (RH) početkom kolovoza 1990. odluku o referendumu proglasilo je protuzakonitom, na što je SNV odlučio da se neće provesti referendum o autonomiji srpskog naroda već izjašnjavanje o srpskoj autonomiji.⁵

Izjašnjavanje Srba u Hrvatskoj o autonomiji organizirano je u gotovo svim dijelovima RH. Iako nije definirano o kakvom obliku autonomije se radi, u Hrvatskoj je prema izvješću Centralne komisije za provođenje izjašnjavanja glasalo 567.317 građana, a izvan Hrvatske glasalo je 189.464 građana. Za srpsku autonomiju izjasnilo se 756.549 građana. Na temelju rezultata SNV je 30. rujna 1990. u Srbu proglasio srpsku autonomiju u Hrvatskoj.⁶

Neposredno prije izjašnjavanja o srpskoj autonomiji, dana 17. kolovoza 1990. izbila je srpska oružana pobuna i to istovremeno u sjevernoj Dalmaciji i Lici. Povod za pobunu Srbi su pronašli u odluci Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske (MUP RH) o povlačenju naoružanja pričuvnog sastava iz stanica javne sigurnosti (SJS) u općinama i mjestima naseljenim većinski srpskim stanovništvom. U ranim jutarnjim satima 17. kolovoza milicajci iz Općinskog Sekretarijata za unutrašnje poslove (OSUP) Zadar izuzeli su naoružanje iz SJS Benkovac što je dovelo do prosvjeda srpskog stanovništva u Benkovcu. Naoružanje SJS Obrovac i Knin nije izuzeto jer su ga milicajci srpske nacionalnosti podijeli-

⁴ N. BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, 62-63, 65-66.

⁵ *Isto*, 72-75.

⁶ *Isto*, 85-86.

li okupljenom srpskom mnoštvu koje se potom organiziralo u straže i blokiralo prometnice na tom području. U pokušaju da zaustavi pobunu na kninskom području MUP RH poslao je tri helikoptera sa specijalcima. Zbog prijetnji JNA da će ih srušiti ako se ne vrate u Zagreb, helikopteri su se prizemljili.⁷ Također, JNA je za područje Petrinje, Gline, Dvora na Uni, Vojnića, Vrginmosta, Donjeg Lapca, Titove Korenice, Otočca, Gospića i Gračaca pripremila interventne snage koje su trebale spriječiti uredovanje pripadnika MUP-a RH.⁸ Na početku pobune Armija se nije otvoreno stavila na stranu pobunjenih Srba, ali iz prethodno spomenutog može se zaključiti da je njezino ponašanje svakako pospješilo širenje srpske oružane pobune.

Pobunjeni Srbi nastavili su s oružanom pobunom i tijekom rujna 1990. Povod za nastavak pobune našli su u novoj odluci MUP-a RH o izuzimanju naoružanja pričuvnog sastava milicije. Naoružanje je trebalo poslužiti za potrebe opremanja novih pripadnika djelatnog sastava MUP-a RH. Nakon što je dio naoružanja izuzet u Obrovcu, Srbi su provalili u SJS i oteli preostalo naoružanje. Prije nego što su specijalci MUP-a RH uspjeli izuzeti naoružanje u Dvoru na Uni i Glini, Srbi su oteli naoružanje iz SJS. Naoružanje je izuzeto i u Petrinji, ali je srpsko mnoštvo spriječilo vozilo MUP-a RH da ga preveze u Sisak. U Dvoru na Uni i Petrinji srpski prosvjednici su se sukobili sa specijalcima MUP-a RH.⁹

Krajem 1990. pobunjeni Srbi su otišli korak dalje u svojem protuustavnom djelovanju. Predstavnici SNV-a i Zajednice općina sjeverne Dalmacije i Like u Kninu su 21. prosinca 1990. proglasili Srpsku autonomnu oblast (SAO) Krajinu, koja je definirana kao teritorijalna autonomija unutar RH i SFRJ. Srpsku autonomiju trebale su činiti sve općine Zajednice općina sjeverne Dalmacije i Like te druge općine i mjesta većinski naseljena srpskim stanovništvom, a koja se izjasne za priključenje. Osim što je trebala imati vlastita tijela na području zdravstva, gospodarstva, financija, kulture i obrazovanja, SAO Krajina trebala je imati vlastite pravosudne i organe unutarnjih poslova. Zakonodavnu vlast trebala je obavljati Skupština SAO Krajine, a izvršnu Izvršno vijeće na čelu s predsjednikom.¹⁰

2. Srpska oružana pobuna u Lici 1990.

Na temelju dostupnih podataka nije moguće dobiti potpuniju sliku o ponašanju JNA na području Like u događanjima od kolovoza pa do kraja 1990. Ipak, može

⁷ Isto, 78-82.

⁸ D. MARIJAN, *Hrvatska 1989.—1992.*, 464.

⁹ N. BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, 83.

¹⁰ Isto, 93-95.

se zaključiti da je JNA prema pobunjenim Srbima imala vrlo pomirljiv stav, dok je prema hrvatskim vlastima iskazivala izrazito neprijateljstvo.¹¹

Liku i Plašćansko-saborski prostor¹² 1990. obuhvaćale su općine Donji Lapac, Gospić, Gračac, Ogulin, Otočac i Titova Korenica. Prema popisu stanovništva iz 1991. u navedenim općinama živjelo je 113.017 stanovnika. Hrvati su imali apsolutnu većinu u općinama Gospić, Ogulin i Otočac, dok su Srbi imali apsolutnu većinu u općinama Donji Lapac, Gračac i Titova Korenica. Broj Srba bio je izražen i u ostalim općinama Like te u Općini Ogulin.¹³

Istovremeno s izborima za Sabor u proljeće 1990. održani su i lokalni izbori. U Lici je SDS osvojio vlast u općinama Donji Lapac i Gračac, dok je u Općini Titova Korenica izgubio od SKH-SDP-a. U općinama Gospić, Otočac i Ogulin pobijedio je HDZ.¹⁴

Već je spomenuto kako je srpska oružana pobuna počela istovremeno u sjevernoj Dalmaciji i Lici. U Gračacu je 16. kolovoza 1990. izuzeto naoružanje pričuvnog sastava milicije. Idućeg dana na prilazima Gračacu postavljene su barikade, a ispred SJS Gračac okupilo se srpsko mnoštvo koje je kamenjem gađalo zgradu SJS, dok je dio provalio u zgradu u namjeri da otme naoružanje, što im nije uspjelo. Pobunjeni Srbi su 18. kolovoza uklonili barikade nakon što je MUP RH pristao povući iz Gospića specijalce koji su pristigli zbog intervencije u Gračacu. Međutim, srpske naoružane straže nisu povučene.¹⁵

Ako je vjerovati dostupnim izvorima, u pobuni je u gračačkoj općini sudjelovala i prostorna struktura Općinskog štaba TO Gračac. Pripadnici prostorne strukture TO angažirani su na čuvanju ličke pruge između Malovana i Cerovca od 17. kolovoza 1990.¹⁶

¹¹ Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata (dalje: HMDCCR), 15. korpus Srpske vojske Krajine, kut. N (dalje: 15. K SVK-N): Vojna pošta Br. 9595 Sveti Rok, Traženi izvještaj, Pov. br. 684-1, od 12. 12. 1991.

¹² U ovom radu geografskom prostoru Like pridodan je i Plašćansko-saborski prostor koji predstavlja prijelaz između Gorskog kotara i Like, a većinom se nalazio u tadašnjoj Općini Ogulin.

¹³ *Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske 1880.—1991.: po naseljima*, Svezak I-V., (priredili Jakov Gelo, Ivan Crkvenčić, Mladen Klemenčić), Zagreb, 1998., 705, 1091, 1133, 1967, 2103, 2991.

¹⁴ »Najviše odbornika članova HDZ-a«, *Novi list*, (Rijeka), 26. 4. 1990., 8; »Zastupnici«, *Lički vjesnik*, (Gospić), 15. 5. 1990., 1-2; »Izbori 1990.«, *Lički vjesnik*, 15. 6. 1990., 4-5; N. BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, 61.

¹⁵ »Upad u milicijsku postaju«, *Večernji list*, (Zagreb), 18. 8. 1990., 2; »Kronologija događaja«, *Lički vjesnik*, 15. 9. 1990., 1, 5; *Dossier: Knin*, 85; D. MARIJAN, »Djelovanje JNA i pobunjenih Srba«, 219.

¹⁶ HMDCCR, 15. K SVK-N: Opštinski štab TO Gračac, Potvrda o učešću u TO Gračac za Š. L. N., pov. br. 2-1, od 12. 1. 1993.

Uz JNA, TO je činila Oružane snage SFRJ (OS SFRJ) i bila je u nadležnosti civilnih vlasti. Uporabu TO u slučaju neposredne ratne opasnosti ili izvanrednih prilika odobravalo je Predsjedništvo SFRJ, tako da su socijalističke republike i autonomne pokrajine mogle samo uz prethodno odobrenje Predsjedništva uporabiti TO.¹⁷ Stoga je uporaba TO u Općini Gračac bila neustavna i nelegalna. Općinski štabovi TO su jedino u slučaju elementarnih nepogoda i drugih nesreća mogli uporabiti TO kao pomoć civilnim strukturama.¹⁸ Premda je TO prema *Strategiji općenarodne obrane i društvene samozaštite SFRJ* mogla sudjelovati i u uspostavljanju i održavanju javnog reda i mira, ona je u Lici postala izvor neprilika.¹⁹ Važno je napomenuti da je reorganizacijom OS SFRJ prema planu *Jedinstvo*, koji je prihvaćen početkom 1987., JNA protivno ustavnim odredbama pod svoj nadzor stavila TO. Armija je republikama i pokrajinama branila miješanje u rad TO, ali nije učinila ništa na upad pobunjenih Srba u sustav vođenja i zapovijedanja u OS SFRJ, odnosno TO.²⁰

U Donjem Lapcu je 17. kolovoza 1990. izuzeto naoružanje pričuvnog sastava. Idućeg dana SDS je organizirao prosvjed na kojem je tražen povrat naoružanja i smjena cjelokupnog vodstva SJS, a okupljeno mnoštvo prijetilo je smrću komandiru SJS i njegovoj obitelji.²¹

U Titovoj Korenici oružanoj pobuni prethodila je 15. kolovoza 1990. ostavka predsjednika Skupštine općine (SO) i općinskog vodstva iz redova SKH-SDP. Na ostavku ih je prisilio SDS jer su odbijali priključiti općinu Zajednici općina sjeverne Dalmacije i Like. Srpsko mnoštvo spriječilo je 17. kolovoza pripadnike MUP-a RH da izuzmu naoružanje pričuvnog sastava iz SJS Titova Korenica, dok su na ličku magistralu postavili barikade. Dan poslije SDS je organizirao prosvjedni skup na kojem je zatražena zaštita Predsjedništva SFRJ i Saveznog sekretarijata za narodnu obranu od postupaka MUP-a RH.²²

¹⁷ *Strategija općenarodne obrane i društvene samozaštite SFRJ*, Interno, Beograd, 1987., 58, 152; D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, 31, 35-37.

¹⁸ Zakon o općenarodnoj obrani, *Narodne novine*, (Zagreb), br. 27, 10. 7. 1984.

¹⁹ *Strategija općenarodne obrane i društvene samozaštite SFRJ*, 152.

²⁰ D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, 108-110, 171-172.

²¹ HMDCCR, Stanica javne bezbjednosti Donji Lapac, kut. N: Općinski Sekretarijat za unutrašnje poslove Donji Lapac, Kadrovska karta radnika R. O., Strogo povjerljivo, Evidencijski broj 16., Rukom nadopisani izvještaj na dokumentu, nedatirano; »Kronologija događaja«, *Lički vjesnik*, 15. 9. 1990., 5; *Dossier: Knin veljača 1990.—veljača 1991.*, Ministarstvo informiranja Republike Hrvatske, Zagreb, 1991., 84; Davor MARIJAN, »Djelovanje JNA i pobunjenih Srba u Lici 1990.—1992. godine«, *Senjski zbornik*, 2006., br. 33, 219.

²² *Dossier: Knin*, 75, 85-86; N. BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, 79.

Pobunjeničko djelovanje Srba zabilježeno je i u gopičkoj općini. U noći s 18. na 19. kolovoza 1990. u Ličkom Osiku u podmetnutoj eksploziji uništen je restoran u vlasništvu Hrvata, a na obiteljskim kućama u mjestu pojavile su se velikosrpske parole. Na području mjesne zajednice Medak naoružane srpske straže zaustavljale su i pregledavale vozila.²³ Valja istaknuti da je vodstvo gopičkog SDS-a za srpsku oružanu pobunu tvrdilo da se »narod sam organizirao, da SDS nije umiješan i da se pobuna nije dogodila jer nije bilo pucanja već da se radi o preventivnim mjerama«.²⁴

Kako bi se smanjile napetosti MUP RH je 19. kolovoza 1990. vratio izuzeto naoružanje u Lici na što su pobunjeni Srbi uklonili barikade na prometnicama.²⁵ Pobunjenim Srbima odgovaralo je smirivanje napetosti jer su željeli da izjašnjavanje o srpskoj autonomiji u Hrvatskoj prođe bez incidenata. U Lici je izjašnjavanje provedeno u svim općinama, no čim je završilo na prometnicama su se ponovno pojavile barikade i naoružane straže.²⁶

Pobuna je nastavljena i tijekom rujna 1990. Nakon što su specijalci MUP-a RH izuzeli naoružanje pričuvnog sastava iz SJS u Dvoru na Uni, Obrovcu i Petrinji, u organizaciji SDS-a 29. rujna održani su prosvjedi u Donjem Lapcu, Gračacu i Titovoj Korenici. Prosvjedi u Gračacu i Titovoj Korenici prošli su mirno.²⁷ U Donjem Lapcu prosvjednici su provalili u SJS i oteli veću količinu naoružanja. Potom su pokušali oteti naoružanje i u odjeljenju milicije Srb, ali to im nije uspjelo jer je komandir odjeljenja naoružanje ranije podijelio pričuvnom sastavu milicije. Predsjednik SO Donji Lapac David Rastović nije sudjelovao u otimanju naoružanja, ali je odbio smiriti okupljeno mnoštvo iz čega se može naslutiti da je otimanje naoružanja i bilo cilj prosvjeda.²⁸ Čini se da je oteto naoružanje poslužilo za opremanje oružanih formacija za koje postoje određene naznake da su ustrojene na temelju prostorne strukture Općinskog štaba TO Donji Lapac. Formacije su pokrivala čitavu Općinu Donji Lapac, imale su zborna mjesta i njima su zapovijedale općinske vlasti na čelu s Davidom Rastovićem.²⁹ Slično kao i u

²³ »Diverzija u Ličkom Osiku«, *Večernji list*, 20. 8. 1990., 2; »Kronologija događaja«, *Lički vjesnik*, 15. 9. 1990., 5.

²⁴ »Referendum nije ometan«, *Lički vjesnik*, 15. 9. 1990., 1, 5.

²⁵ D. MARIJAN, »Djelovanje JNA i pobunjenih Srba«, 219.

²⁶ *Dossier: Knin*, 92; D. MARIJAN, »Djelovanje JNA i pobunjenih Srba«, 219.

²⁷ Hrvatski državni arhiv, Operativni štab Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske (dalje: HDA, OŠ MUP RH): Ministarstvo unutrašnjih poslova, Operativno dežurstvo, Veza: Naša depeša broj gornji od 28. i 29. 9. 1990., Broj: 511-01-35-D-26900/90., od 29. 9. 1990.; N. BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, 83.

²⁸ HDA, OŠ MUP RH: SJS Donji Lapac, Broj: 511-04-11AA-635/90., od 29. 9. 1990.

Gračacu na početku pobune, uporaba prostorne strukture TO nije mogla proći neopaženo mimo JNA.

Pojava oružanih formacija u Donjem Lapcu koincidirala je s osnivanjem ratnih štabova na području Like i Banovine u listopadu 1990. nakon što su pobunjeni Srbi shvatili da se njihova organizacija obrane ne može oduprijeti intervenciji snaga MUP-a RH.²⁹

Nakon događaja u kolovozu i rujnu 1990. MUP-u RH postalo je jasno da ne može računati na znatan dio milicajaca srpske nacionalnosti koji prilikom prosvjeda i otimanja naoružanja nisu učinili ništa kako bi zaustavili kršenje zakona. Treba naglasiti da su milicajci srpske nacionalnosti svojom pasivnošću pridonijeli uspjehu srpske oružane pobune, ali to nije bilo dovoljno SDS-u, koji je želio njihovo potpuno svrstavanje uz velikosrpski projekt. Tako je vodstvo gračačkog SDS-a 1. listopada 1990. pokušalo prisiliti pripadnike SJS srpske nacionalnosti na potpisivanje izjave prema kojoj su milicajci morali odbiti svaku naredbu MUP-a RH uperenu »protiv srpskog naroda i stanovništva Gračaca, gdje milicija treba biti narodna, a ne režimska«. Unatoč pritiscima, milicajci nisu potpisali izjavu, ali su usvojili stav da su protiv mijenjanja naziva milicije u »redarstvo«, protiv uvođenja »šahovnice« i stranačkih obilježja na odori, protiv izuzimanja naoružanja pričuvnog sastava na dotadašnji način i protiv mijenjanja nacionalnog sastava pripadnika SJS.³¹ Bez obzira na to što nisu potpisali izjavu, stav milicajaca bio je na tragu onoga što je SDS tražio, a to je bilo otkazivanje poslušnosti MUP-u RH. Sličan obrazac pritiska na miliciju SDS je primijenio i u Titovoj Korenici 8. listopada kada su prosvjednici tražili ostavku komandira SJS i predaju naoružanja pričuvnog sastava. Prosvjednici su se razišli nakon što je dio pričuvnog sastava milicije mobiliziran radi osiguranja javnog reda i mira.³²

Tijekom listopada 1990. događale su se i aktivnosti koje se mogu opisati samo kao terorizam. Lička i unška pruga više puta su minirane zbog čega je željeznički promet bio u prekidu.³³ Dogodilo se više napada vatrenim oružjem te

²⁹ HDA, OŠ MUP RH: SUP Gospić, Obavještavamo vas o sljedećem, Broj: 511-04-01-SP.240/90., od 1. 10. 1990.; SJS Gračac, Broj: 511-04-21-1199/90., od 2. 10. 1990.; SJS Donji Lapac, Broj: 511-04-11-1162/90., od 1. 10. 1990.

³⁰ D. MARIJAN, *Hrvatska 1989.—1992.*, 471.

³¹ HDA, OŠ MUP RH: SUP Gospić, Obavještavamo vas o sljedećem, Broj: 511-04-01-SP.240/90., od 1. 10. 1990.; SJS Gračac, Broj: 511-04-21-1199/90., od 2. 10. 1990.; D. MARIJAN, »Djelovanje JNA i pobunjenih Srba«, 221.

³² HDA, OŠ MUP RH: SJS Titova Korenica, Broj: 511-04-40-2214/90., od 8. 10. 1990.

³³ HDA, OŠ MUP RH: SJS Donji Lapac, Broj: 511-04-10-750/90., od 9. 10. 1990.; SJS Otočac, Broj: 511-04-31-1724/1-90., od 10. 10. 1990.; HMDCCR, Izvorna dokumentacija Republike Srpske Krajine, kut. N (dalje: Dokumentacija RSK-N): Služba državne sigurnosti Ogulin (da-

postavljanja eksplozivna na imovinu građana.³⁴ Slično kao i na početku pobune, SDS je tvrdio da s miniranjima nema ništa. No, u Ogulinu su zbog miniranja pruge privedena dvojica osumnjičenih koji su bili povezani s organizacijom SDS-a u Plaškom.³⁵

U odnosu na protekle mjesece, u studenom 1990. srpska oružana pobuna imala je nešto slabiji intenzitet iako je zabilježeno nekoliko incidenata. Najteži incident dogodio se 17. studenoga kada je na prometnici Gračac — Obrovac naoružana skupina pobunjenih Srba teško ranila vozača kamiona i njegova suvozača.³⁶ Na samom kraju studenog zbilo se događaj koji je najavio u kojem će se smjeru dalje razvijati srpska oružana pobuna. Dana 30. studenog Općina Donji Lapac na čelu s Davidom Rastovićem odlučila je izdvojiti SJS Donji Lapac iz OSUP-a Gospić i pripojiti je OSUP-u Knin. Izdvajanje je podrazumijevalo i zabranu djelovanja OSUP-a Gospić, odnosno MUP-a RH na području koje je pokrivala SJS Donji Lapac. Odluku općinskih vlasti podržala su 23 milicajaca SJS koji su izjavili da nikada neće priznati hrvatsku zastavu.³⁷

Od početka pobune pa do kraja 1990. SDS je u općinama većinski naseljenim Srbima stvorio zasebnu vlast i pravni poredak, a potom isključivo svoju vlast.³⁸ U promatranom razdoblju pobunjeni Srbi postigli su uspjeh zahvaljujući prevlasti u lokalnim strukturama vlasti, naoružanim skupinama, prosvjedima i pasivnošću milicije. Naravno, ne smije se zaboraviti i zaštita JNA. Kako bi učvrstili vlast na pobunjenim područjima, ali i stvorili uvjete za dalje širenje pobune, pobunjeni Srbi osnovali su vlastitu miliciju.³⁹

Ije: SDS Ogulin), Sigurnosna procjena terena, bez nadnevka, vjerojatno rujan 1991.; Marija SENTIĆ, *Kronologija Republike Hrvatske 1990.—1998.*, Zagreb, 2015., 98, 99, 100, 103.

³⁴ HDA, OŠ MUP RH: SJS Gračac, Broj: 511-04-21-1237/90., od 9. 10. 1990.; SJS Titova Korenica, Broj: 511-04-40-D-226/90., od 9. 10. 1990.; SUP Gospić, broj nije vidljiv, od 13. 10. 1990.; SUP Gospić, Broj: KU-159/90.8M/JU., od 30. 10. 1990.; SUP Gospić, Broj: 511-04-03-5609/90., od 30. 10. 1990.

³⁵ HMDCDR, 15. K SVK-N: »Kronologija događaja na području općine Ogulin s posebnim osvrtom na odnose Ogulin — Plaški«, *Plaščanski ratni bilten*, 1991.; Dokumentacija RSK-N: SDS Ogulin, Sigurnosna procjena terena, bez nadnevka, vjerojatno rujan 1991.; Ivan STRIŽIĆ, *Ogulinski kraj u Domovinskom ratu: obrana i oslobađanje ogulinskog kraja od srbijske agresije i okupacije 1991.—1995.*, Knjiga I, Ogulin, 2013., 217.

³⁶ Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju (dalje: MKSJ), Predmet br. IT-95-11, Izjava Biserko Ognjena, od 2. 12. 1990.; »Prvi snijeg u Lici«, *Večernji list*, 7. 11. 1990., 3.

³⁷ »Istupanje iz SUP-a Gospić«, *Večernji list*, 1. 12. 1990., 4; »Građani pred stanicom milicije«, *Večernji list*, 5. 12. 1990.; N. BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, 105-106.

³⁸ D. MARIJAN, *Hrvatska 1989.—1992.*, 273.

³⁹ N. BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, 104; D. MARIJAN, »Djelovanje JNA i pobunjenih Srba«, 221-222.

Izvršno vijeće SAO Krajine 4. siječnja 1991. donijelo je odluku o osnivanju autonomnog SUP-a SAO Krajine koji je trebao pokrivati područja srpske autonomije u Hrvatskoj. U sastav samoproglašenog SUP-a SAO Krajine ušle su SJS Benkovac, Donji Lapac, Gračac, Knin, Obrovac i Titova Korenica.⁴⁰ Dio pripadnika SJS Titova Korenica nije prihvatio ingerenciju SUP-u SAO Krajine. Ipak, pod pritiskom srpskog mnoštva koje je organizirao SDS 5. siječnja milicajci srpske nacionalnosti su popustili te su potpisali izjavu o pristupanju SUP-u SAO Krajine.⁴¹ Odjeljenje milicije u Plaškom 27. veljače 1991. priznalo je nadležnost SUP-a SAO Krajine. Premda se odjeljenje milicije u Plaškom *de iure* izdvojilo iz MUP-a RH, tek je krajem svibnja 1991. *de facto*, nakon pritiska SDS-a, postalo dio SUP-a SAO Krajine.⁴² Valja istaknuti da je JNA smatrala da je odjeljenje milicije Plaški dio sustava MUP-a RH. Armija je čak tražila da milicajci SUP-a SAO Krajine napuste odjeljenje milicije Plaški jer je smatrala da su »nelegalni i da iritiraju svojim aktivnostima Hrvate«.⁴³ Pripadnici SUP-a SAO ubrzo su prozvani »Martićevom milicijom« ili »martićevcima« prema svojem sekretaru Milanu Martiću.⁴⁴ I prije osnivanja SUP-a SAO Krajine dio naoružanih skupina pobunjenih Srba nosio je naziv »martićevci«. Tako se krajem studenoga 1990. u Općini Titova Korenica pojavila naoružana skupina koja je sebe zvala »martićevcima«, ali nije jasno kome je skupina bila podčinjena.⁴⁵

3. Odnos pobunjenih Srba i JNA na području Like tijekom 1991.

Suradnja JNA i pobunjenih Srba tijekom 1991. bila je intenzivna, pogotovo nakon što su pobunjeni Srbi u srpnju 1991. proglasili ratno stanje.

Osnivanje SUP-a SAO Krajine dovelo je do pogoršanja opće sigurnosti na području Like. Dana 6. siječnja 1991. mobiliziran je pričuvni sastav SUP-a SAO Krajine u Donjem Lapcu, Gračacu, Kninu i Titovoj Korenici. Pričuvnici su raspoređeni oko vitalnih objekata koje su trebali braniti u slučaju intervencije spe-

⁴⁰ HDA, OŠ MUP RH: Ministarstvo unutrašnjih poslova, Broj: 511-01-35-D-286/91., od 4. 1. 1991.; N. BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, 105; D. MARIJAN, »Djelovanje JNA i pobunjenih Srba«, 222.

⁴¹ HDA, OŠ MUP RH: PU Gospić, Broj: 02-28/91., od 5. 1. 1991.; »Ostajemo u sastavu MUP-a«, *Večernji list*, 8. 1. 1991., 4.

⁴² HMDCDR, 15. K SVK-N: »Kronologija događaja na području općine Ogulin s posebnim osvrtom na odnose Ogulin — Plaški«, *Plaščanski ratni bilten*, 1991.; I. STRIŽIĆ, *Ogulinski kraj*, Knjiga I, 310.

⁴³ HMDCDR, 9. korpus OS SFRJ (dalje: 9. K OS SFRJ), kut. 19., Organ bezbednosti Komande 9. korpusa (dalje: OB K-de 9. K), Dnevnik događaja, zabilješka za 16. 5. 1991., 120.

⁴⁴ D. MARIJAN, »Djelovanje JNA i pobunjenih Srba«, 222.

⁴⁵ *Rat u Hrvatskoj iz pera obavještajca: prepisi dijelova ratnog dnevnika*, (http://www.krajinaforce.com/dokumenti/rat_u_hrvatskoj_iz_pera_obavjestajca.pdf), 33.

cijalaca MUP-a RH.⁴⁶ Za opremanje pričuvnih milicajaca nedostajalo je naoružanje. Stoga su pripadnici SDS-a isti dan kada je prema naredbi Općinskog štaba za zaštitu naroda iz Titove Korenice proglašena mobilizacija oduzeli trofejno naoružanje iz Spomen-doma Šeste ličke divizije *Nikola Tesla* u Mukinjama. Dio oduzetog naoružanja bio je vlasništvo JNA. O svemu se raspravljalo i komanda garnizona u Gospiću, ali Armija nije poduzela ništa kako bi se naoružanje vratilo.⁴⁷ Već 7. siječnja na prometnici Gospić — Titova Korenica ispred barikade skupina naoružanih Srba teško je ranila Hrvata Mirka Hećimovića. Odmah nakon incidenta u Gospiću se okupilo hrvatsko mnoštvo koje je tražilo da se odgovorni za ranjavanje Hećimovića privedu, dok su pojedinci tražili i oružje za obračun sa Srbima.⁴⁸

Pogoršanje stanja opće sigurnosti u Lici dogodilo se uoči naredbe Predsjedništva SFRJ od 9. siječnja 1991. o raspuštanju i razoružavanju svih sastava koji nisu dio OS SFRJ ili organa unutarnjih poslova. Također, cjelokupno ilegalno naoružanje moralo se u roku od deset dana predati jedinicama ili ustanovama JNA. Predsjedništvo se na takav potez odlučilo nakon što mu je JNA dostavila informacije da hrvatske vlasti ustrojavaju paravojsku za obračun sa Srbima u Hrvatskoj. Slično kao i ranije, na postupke pobunjenih Srba gledalo se blagonaklono, dok je legalno naoružavanje povećanog broja pripadnika MUP-a RH iskorišteno za pokušaj rušenja hrvatskih vlasti.⁴⁹ Unatoč naredbi Predsjedništva SFRJ pobunjeni Srbi nastavili su s nasiljem. Tako su 10. siječnja 1991. naoružani pripadnici SDS-a prisilili na ostavku direktora Nacionalnog parka »Plitvička jezera« Nikolu Lapova. Ipak, nakon skupova potpore radnika Nacionalnog parka Lapov je povukao ostavku.⁵⁰ Potez pobunjenih Srba prema upravi Nacionalnog parka može se gledati kroz sigurnosni i financijski aspekt. Još krajem 1990. JNA je raspolagala podacima da uprava tajno financira naoružavanje MUP-a RH. Navedeno upućuje da je iznuđena ostavka direktora Nacionalnog parka, premda je bio srpske nacionalnosti, bila posljedica njegove suradnje s hrvatskim vlastima.⁵¹

⁴⁶ »Nema predaha za pečenicu«, *Borba*, (Beograd), 7. 1. 1991., 1.

⁴⁷ »Oteto trofejno oružje s Plitvica«, *Vjesnik*, (Zagreb), 7. 1. 1991., 2; »Stižu nam i ratnici iz Srbije«, *Vjesnik*, 9. 1. 1991., 2.

⁴⁸ HDA, OŠ MUP RH: Policijska uprava Gospić, Broj: 511-04-02-30/91., od 7. 1. 1991.; PU Gospić, Broj: 511-04-03-SL/91., od 7. 1. 1991.; Policijska uprava Gospić, bez broja, od 7. 1. 1991.

⁴⁹ N. BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, 112; D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, 233-235.

⁵⁰ »Oružjem iznuđena ostavka«, *Večernji list*, 11. 1. 1991., 4; »Podrška Lapovu«, *Večernji list*, 12. 1. 1991., 3; »Bukači nisu uspjeli«, *Večernji list*, 14. 1. 1991., 4.

Dani nakon događaja na Plitvicama donijeli su kratkotrajno poboljšanje stanja opće sigurnosti. Uzrok tome bilo je provođenje naredbe Predsjedništva SFRJ o raspuštanju svih ilegalnih naoružanih sastava i povrata ilegalnog naoružanja. U Policijsku upravu Gospić⁵² vraćeno je oko 80 komada raznog streljačkog naoružanja, među kojim se nalazilo i ono iz Spomen-doma Šeste ličke divizije. Dio naoružanja vraćen je i na području Donjeg Lapca, Knina, Obrovca i Titove Korenice.⁵³ No, stanje opće sigurnosti pogoršalo se već 19. siječnja 1991. nakon dolaska desetorice hrvatskih policajaca u Medak. Vodstvo Općine Gračac smatralo je da se policajci nalaze na području SAO Krajine, te je tražilo njihovo povlačenje iz Metka te ranije prisutnih hrvatskih policajaca u Lovincu. Istovremeno je u Metku SDS organizirao prosvjed. Stoga su se policajci povukli jer je bilo očito da pripadnici SDS-a žele isprovocirati sukob policije i prosvjednika.⁵⁴

Dolazak hrvatske policije u Medak i ranije u Lovinac bio je dio taktike hrvatskih vlasti koje su osnivanjem policijskih stanica i ispostava na kriznim područjima željele zaštititi hrvatsko stanovništvo.⁵⁵ Tako su i na područje Plitvica 14. veljače 1991. stigli specijalci MUP-a RH. Već idućeg dana u Donjem Lapcu, Gračacu i Titovoj Korenici održani su masovni prosvjedi na kojima je traženo povlačenje specijalaca do 17 sati istog dana.⁵⁶ Specijalci su se do 16. veljače povukli. Dolazak hrvatskih specijalaca uzbunio je i JNA. Na Plitvice je 15. veljače stigao komandant Riječkog korpusa JNA general-potpukovnik Marijan Čad, koji je otvoreno prijetio specijalcima uporabom sile ako se ne povuku.⁵⁷ Prijetnje ge-

⁵¹ HMDCCR, 15. K SVK-N: Komanda 15. korpusa (dalje: K-da 15. K), Zaključci iz KO procene, Str. pov. br. 273-1, od 20. 5. 1993.; «Kalašnjikovi' od srpskih para», *Politika*, (Beograd), 15. 2. 1991., 11; *Rat u Hrvatskoj iz pera obavještajca*, 33.

⁵² U studenom 1990. OSUP-ovi su preimenovani u policijske uprave, SJS su preimenovane u policijske stanice, a odjeljenja milicije u policijske ispostave. «Upute o primjeni Zakona o unutrašnjim poslovima», *Informativni list radne zajednice Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske*, (Zagreb), siječanj 1991., 2.

⁵³ «Vraćeno i oduzeto oružje», *Lički vjesnik*, siječanj 1991., 2; «Vraćena i kubura», *Večernji list*, 22. 1. 1991., 5; «Državni organi Republike Hrvatske nisu spremni na saradnju», *Narodna armija*, (Beograd), 28. 2. 1991., 14.

⁵⁴ HDA, OŠ MUP RH: Skupština opštine Gračac, Zahtjev SO i Izvršnog vijeća Gračac za povlačenjem pripadnika MUP-a RH s područja općine Gračac, od 22. 1. 1991.; Davor MARIJAN, «Gospić u Domovinskom ratu», *Gospić: grad, ljudi, identitet*, (ur. Željko Holjevac), Zagreb, Gospić, 2013., 235.

⁵⁵ D. MARIJAN, *Hrvatska 1989.—1992.*, 495.

⁵⁶ HDA, OŠ MUP RH: Opština Gračac, Zaključak, od 15. 2. 1991.; Građani općine Donji Lapac sa protestnog zbora, od 15. 2. 1991.; HMDCCR, 15. K SVK-N: Vojna pošta Br. 9595 Sveti Rok, Izveštaj o preduzetim merama pojačanog obezbeđenja objekata, Pov. Br. 142-1, od 20. 2. 1991.

nerala Čada nisu bile bez osnove jer je JNA u garnizonu Gospić imala spremne snage za intervenciju na Plitvicama. Istovremeno, komandant skladišta minsko-eksplozivnih sredstava pored Svetog Roka bio je u kontaktu s pripadnicima SUP-a SAO Krajine u Titovoj Korenici i Gračacu, dok s hrvatskim vlastima nije imao nikakav kontakt. Zanimljivo je da je komandanta smetalo to što hrvatska policija na kapama nosi »šahovnicu, umesto zvezde petokrake«. ⁵⁸ Ponašanje generala Čada i komandanta skladišta predstavljalo je kontinuitet podrške JNA srpskoj oružanoj pobuni.

Sredinom ožujka 1991. vodstvo Općine Gračac usvojilo je niz mjera koje se mogu shvatiti jedino kao priprema za sukob. Mjere su predviđale dežurstva u općinskim službama, ustrojavanje centra veze, osiguranje ceste Gračac — Gospić, dovođenje milicije SAO Krajine u mjesta većinski naseljena srpskim stanovništvom, zapošljavanje zbog pobune otpuštenih milicajaca srpske nacionalnosti, popisivanje svih transportnih vozila u općini, izradu općinskih planova i javljanje svih vozača autobusa na poziv za uzbunu. ⁵⁹ Postupanje općinske vlasti prelazilo je njezine zakonske ovlasti jer Predsjedništvo SFRJ nije utvrdilo postojanje neposredne ratne opasnosti ili izvanrednih prilika u zemlji. Kao predložak za uvođenje prethodno spomenutih mjera poslužila je *Strategija općenarodne obrane i društvene samozaštite SFRJ*. ⁶⁰

Pobunjeni Srbi su krajem ožujka 1991. odlučili prisvojiti Nacionalni park »Plitvička jezera«. Vjerojatno su se za takav korak odlučili jer im bio potreban dodatni izvor za financiranje institucija jer su krajem 1990. hrvatske vlasti zbog sudjelovanja općinskih struktura u oružanoj pobuni uskratile dopunska novčana sredstva općinama Benkovac, Donji Lapac, Dvor na Uni, Gračac, Knin, Obrovac i Titova Korenica. ⁶¹ Općinske vlasti Titove Korenice proglasile su 26. ožujka 1991. Nacionalni park »Plitvička jezera« javnim poduzećem, postavile novu upravu te ga pripojile SAO Krajini. Potom su prosvjednici koje je organizirao SDS uz pomoć milicije SAO Krajine preuzeli nadzor nad Nacionalnim parkom, dok su na ličkoj magistrali postavili barikade. ⁶²

⁵⁷ »Specijalci napustili Plitvice«, *Večernji list*, 17. 2. 1991., 3; Davor PEITEL, *Na prvoj crti protiv smrti: (prilozi o povijesti regije Gacke u Domovinskom ratu 1991.—1993.)*, Zagreb, 2011., 24.

⁵⁸ HMDCCR, 15. K SVK-N; Vojna pošta Br. 9595 Sveti Rok, Izveštaj o preduzetim merama pojačanog obezbeđenja objekata, Pov. Br. 142-1, od 20. 2. 1991.

⁵⁹ HMDCCR, 15. K SVK-N; Zapisnik sa 5. sjednice Izvršnog vijeća Skupštine opštine Gračac održane dana 12. 3. 1991.

⁶⁰ *Strategija općenarodne obrane i društvene samozaštite SFRJ*, 49-50, 144.

⁶¹ MKSJ, Predmet br. IT-02-54, Zaključak, od 10. 12. 1990.

Zbog zbivanja na Plitvicama hrvatske vlasti uputile su pobunjenim Srbima ultimatum da se u Nacionalnom parku uspostavi red i mir. Nakon što su Srbi ultimatum odbili, hrvatski predsjednik F. Tuđman zapovjedio je 30. ožujka 1991. policiji da zavede red.⁶³ Idućeg dana rano ujutro specijalci MUP-a RH stigli su na Plitvice gdje su se sukobili s naoružanim srpskim civilima i »martićevcima« koje su vrlo brzo potisnuli. U sukobu su poginuli hrvatski policajac Josip Jović i srpski pobunjenik Rajko Vukadinović.⁶⁴ Već 1. travnja 1991. na Plitvičkim jezerima uspostavljena je policijska stanica, dok je specijalnu policiju zamijenila temeljna.⁶⁵ Istodobno, Izvršno vijeće SAO Krajine na sjednici održanoj u Titovoj Korenici naredilo je mobilizaciju TO SAO Krajine i dobrovoljaca.⁶⁶ Na području Donjeg Lapca, Gračaca i Titove Korenice nije došlo do mobilizacije, ali postoje naznake da je u Vrhovinama i okolnim selima ipak provedena.⁶⁷

Zanimljiv je zapovjedni sustav koji je bio nadređen naoružanim formacijama pobunjenih Srba. Naoružanim civilima zapovijedao je ranije spomenuti Općinski štab za zaštitu naroda koji su činili članovi SDS-a, općinsko vodstvo i komandir milicije iz Titove Korenice. Dio naoružanja što ga je Općinski štab podijelio civilima bio je porijeklom iz arsenala JNA. Milicija je odgovarala isključivo sekretaru SUP-a SAO Krajine Milanu Martiću.⁶⁸ Ustroj pobunjeničkih formacija pokazao se neadekvatnim za sukob sa specijalcima MUP-a RH. Stoga je debakl na Plitvicama neugodno iznenadio političko vodstvo SAO Krajine.⁶⁹

Presudnu podršku pobunjenicima u sukobu s MUP-om RH pružila je JNA. Već na samom početku sukoba, milicajci iz Titove Korenice tražili su SUP SAO Krajine da o svemu obavijesti jedinice JNA u Gospiću i Željavi te zatraži njihovu pomoć. Armija je zahtjev odbila uz obrazloženje da će postupati samo u skla-

⁶² »O Plitvicama odlučuje Sabor«, *Večernji list*, 28. 3. 1991., 5; »Zaustavite balvane!«, *Večernji list*, 29. 3. 1991., 5; »Kninska milicija na Plitvicama«, *Večernji list*, 29. 3. 1991., 5; »Otkazi poslovodstvu«, *Večernji list*, 30.—31. 3. 1991., 5.

⁶³ »Oštro upozorenje MUP-a«, *Večernji list*, 1. 4. 1991., 2; D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, 247-248; *Hrvatska policija u Domovinskom ratu*, (ur. Krunoslav Borovec), Zagreb, 2011., 99.

⁶⁴ »Konferencija za tisak u MUP-u RH«, *Informativni list*, travanj 1991., 3; N. BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, 116-117.

⁶⁵ »Konferencija za tisak u MUP-u RH«, *Informativni list radne*, travanj 1991., 7.

⁶⁶ HMDCDR, 9. K OS SFRJ, kut. 19., OB K-de 9. K, Dnevnik događaja, zabilješka za 1. 4. 1991., 33.

⁶⁷ HMDCDR, 15. K SVK-N: Štab TO Vrhovine, Potvrda, 10/190-2, od 13. 4. 1992.

⁶⁸ »Tiho prišli 'generalskoj stranci'«, *Vjesnik*, 18. 1. 1991., 4; »Konferencija za tisak u MUP-u RH«, *Informativni list*, travanj 1991., 3.

⁶⁹ Ivan BRIGOVIĆ, Natko MARTINIĆ JERČIĆ, Ivan RADOŠ, *Prvi oružani napadi na hrvatske redarstvene snage 1991. Pakrac/Plitvice/Borovo Selo*, Zagreb, 2016., 19.

du s »odlukom Vrhovne komande«. Pobunjeni Srbi bili su ogorčeni na JNA što nije »intervenirala« odmah na početku sukoba.⁷⁰ Ipak, pred sam kraj sukoba pojavile su se manje snage JNA koje su zaustavile napredovanje hrvatske policije prema Titovoj Korenici i tako spasile pobunjene Srbe od potpunog poraza.⁷¹ Dana 1. travnja 1991. na šire područje Plitvica pristigle su dodatne snage iz 1. i 5. vojne oblasti koje su uspostavile »tampon zonu« između hrvatske policije i pobunjenih Srba. Istodobno je na Plitvicama formirano Istureno komandno mjesto (IKM) Komande 5. vojne oblasti na čelu s general-majorom Ivanom Štimcem. Osim na Plitvicama, Armija je na prilazima Gračacu i Otriću razmjestila bateriju samohodnih protuzračnih topova i borbena oklopna vozila vojne policije. Prilikom razmještanja snaga u Gračacu došlo je do nesuglasica između JNA i srpskog stanovništva, koje je smatralo da su snage razmještene na pogrešnom mjestu, odnosno na mjestu koje blokira put povlačenja prema Kninu. Armija je vrlo brzo uvažila stav srpskog stanovništva te su snage iz Gračaca premještene u skladište minsko-eksplozivnih sredstava pored Svetog Roka.⁷²

Iako je spasila Srbe od potpunog poraza, Armija se u javnosti trudila prikazati kao nepristrana u međunacionalnim sukobima. Tako je opovrgnula sve glasine da je Komanda 5. vojne oblasti znala za namjere MUP-a RH te da je pružala pomoć hrvatskoj policiji. Iako je tvrdila suprotno, MUP RH je neposredno pred akciju o svemu upoznao komandanta 5. vojne oblasti. Isto tako, jedna činjenica je nepobitna, a to je da je JNA pred samu akciju MUP-a RH naredila pojačane mjere sigurnosti zbog »nepovoljne bezbednosne situacije«. Tako je vojno skladište minsko-eksplozivnih sredstava pored Svetog Roka, dva dana prije akcije, pojačalo mjere sigurnosti. Svim stražarima podijeljeno je dodatno streljivo, a svi podoficiri i oficiri morali su se naoružani kretati izvan kruga skladišta.⁷³

U Titovoj Korenici i Kninu 1. travnja 1991. održani su prosvjedi Srba na kojima su Predsjedništvo SFRJ i Vrhovna komanda optuženi da nisu spriječili međunacionalne sukobe i žrtve. Također, općinsko vodstvo Titove Korenice tražilo je smjenu generala Ivana Štimca zbog »neblagovremene i pristrane intervencije«.⁷⁴

⁷⁰ HMDCCR, 9. K OS SFRJ, kut. 19., OB K-de 9. K, Dnevnik događaja, zabilješka za 31. 3. 1991., 20, 26-27.

⁷¹ N. BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, 117.

⁷² HMDCCR, Dokumentacija RSK-N: Komanda 5. vojne oblasti, Zamena starešina na IKM-Plitvice, Str. pov. Br. 9/75-158, od 23. 5. 1991.; D. MARIJAN, »Djelovanje JNA i pobunjenih Srba«, 225-226.

⁷³ HMDCCR, 15. K SVK-N: 944. pozadinska baza, 2. tehničko skladište, Naredenje za dodatno obezbeđenje, Pov. Br. 264-1, od 29. 3. 1991.; »JNA ne surađuje ni sa jednom stranom«, *Vjesnik*, 1. 4. 1991., 2; »Armija vraća mir«, *Narodna armija*, 4. 4. 1991., 5; »Demanti MUP-a«, *Vjesnik*, 1. 4. 1991., 2.

Nezadovoljstvo pobunjenih Srba je bio najvjerojatniji razlog zbog kojega je 6. travnja 1991. u Gračacu boravio zamjenik komandanta Komande 5. vojne oblasti general-potpukovnik Andrija Rašeta. Na sastanku s općinskim vodstvom general Rašeta inzistirao je na uklanjanju barikada sa svih prometnica i prestanku međunacionalnih sukoba. Dok je general Rašeta naglašavao da je zadaća JNA razdvajanje sukobljenih strana, vodstvu općine najveći sigurnosni problem predstavljali su hrvatski policajci smješteni u Lovincu koji su kontrolirali putnike i vozila. Problem nije bio u kontroli putnika i vozila, već u činjenici što je ispostava hrvatske policije u Lovincu narušavala teritorijalnu uvezanost SAO Krajine između Gračaca i Gospića.⁷⁵

Nepristranost Armije uskoro se našla na kušnji zbog ponašanja pobunjenih Srba. Sredinom travnja 1991. dogodio se incident između pripadnika JNA i milicajaca SUP-a SAO Krajine. Do incidenta je došlo nakon što je JNA zatražila od milicijske ophodnje da napusti Udbinu i vrati se u Knin. Prilikom odlaska milicajci su pucali u zrak, zbog čega su ih pripadnici JNA uhitili. Osim što su SUP SAO Krajine i organ bezbjednosti Kninskog korpusa zajedno rješavali problem uhićenih milicajaca, zajedno su dogovarali područje i način kretanja milicijskih ophodnji kako bi se izbjegli incidenti. Milicija je od JNA tražila da se uhićeni »ne predaju ustašama i da ih se slobodno izudara, kad pijane budale provociraju«, dok je JNA od milicije zatražila da se suzdrži od slanja ophodnji prema Plitvicama dok traju pregovori s MUP-om RH oko povlačenja hrvatske policije s Plitvica.⁷⁶

Pobunjeni Srbi nisu se mirili s gubitkom Plitvica i već sredinom travnja 1991. najavili su održavanje »Mitinga mira« na Plitvicama.⁷⁷ Komanda IKM na Plitvicama odmah je zabranila miting. Ipak, pobunjeni Srbi nisu odustajali te je miting održan 2. svibnja 1991. Armija je na dan mitinga zatvorila sve prilaze Plitvicama. Stoga je miting održan na području Prijeboja. Na mitingu su govore održali predsjednik Izvršnog vijeća SAO Krajine Milan Babić i predsjednik Srpske radikalne strane Vojislav Šešelj. Babić je tražio povlačenje JNA s Plitvica, dok je Šešelj najavio anektiranje cijele Hrvatske. Nakon mitinga, oko 500 mitingaša predvođenih Babićem i Šešeljem krenulo je prema Plitvicama, ali su ih zausta-

⁷⁴ HMDCDR, 9. K OS SFRJ, kut. 19.: OB K-de 9. K, Dnevnik događaja, zabilješka za 1. 4. 1991., 33-34, 35.

⁷⁵ HMDCDR, 15. K SVK-N: Zapisnik sa 8. proširenog sastanka IV održanog dana 6. 4. 1991. god. u 10 sati.

⁷⁶ HMDCDR, 9. K OS SFRJ, kut. 19.: OB K-de 9. K, Dnevnik događaja, zabilješka za 14. 4. 1991., 7-8; OB K-de 9. K, Dnevnik događaja, zabilješka za 16. 4. 1991., 14.

⁷⁷ *Rat u Hrvatskoj iz pera obavještajca*, 43.

vili pripadnici JNA.⁷⁸ Postupanje Armije prilikom mitinga i dalje je bilo u skladu s proklamiranim stavom da JNA razdvaja sukobljene strane.⁷⁹

Upravo je ponašanje JNA pridonijelo da Lika postane poprište oružanog sukoba. Hrvatske vlasti su još u ljeto 1990. imale informacije da JNA pobunjenim Srbima dijeli naoružanje.⁸⁰ O naoružavanju pobunjenih Srba u Lici, Kordunu i Banovini svjedoči primjer potpukovnika Dušana Smiljanića. Kao načelnik organa bezbjednosti u Zagrebačkom korpusu, Smiljanić je početkom svibnja 1991. uz pomoć suradnika dijelio naoružanje i vojnu opremu iz vojnih skladišta u Otočcu, Perušiću, Svetom Roku i Skradniku. Smiljanić je, između ostalog, desetak godina služio u 944. pozadinskoj bazi sa sjedištem u Karlovcu, a koja je imala skladišta diljem Like. Stoga je lako vrbovao suradnike među osobljem u skladištima pozadinske baze. Do početka srpnja 1991. pobunjenim Srbima je iz skladišta podijeljeno oko 15.000 komada pješačkog naoružanja, minobacača, protuzračnih topova i veća količina streljiva. U Lici je lokalna organizacija SDS-a posredovala u podjeli naoružanja između pobunjenih Srba i JNA.⁸¹ Osim potpukovnika Smiljanića, podjelu naoružanja organizirali su i drugi. Početkom srpnja 1991. potpukovnik Milan Škondrić, također iz 944. pozadinske baze, dijelio je naoružanje i vojnu opremu pobunjenicima na području Plaškog.⁸²

Unatoč sve boljoj suradnji, između Armije i pobunjenih Srba i dalje je dolazilo do povremenih incidenata. Armija je 10. i 11. lipnja 1991. kod Udbine i Gračaca blokirala više milicajaca SAO Krajine koji su trebali ovladati širim područjem Udbine, Gračaca i Plitvica. Armija je od milicije tražila da se povuče, dok je milicija povlačenje uvjetovala povlačenjem hrvatske policije s područja Plitvica, Podlapače i Ljubova. Milicajci su se povukli nakon što je organ bezbjednosti Komande Kninskog korpusa obavijestio SUP SAO Krajine da se hrvatska policija povukla s područja Podlapače te da je JNA na prijeloju Ljubovo blokirala hrvatske policajce.⁸³

⁷⁸ HDA, OŠ MUP RH: Policijska uprava Gospić, Broj: 511-04-01-S1/91., od 2. 5. 1991.; »Pokisli mitingaši«, *Večernji list*, 3. 5. 1991., 6; »Armija spriječila izazivanje nereda«, *Narodna armija*, 9. 5. 1991., 14.

⁷⁹ »JNA smiruje međunacionalne sukobe«, *Narodna armija*, 9. 5. 1991., 8.

⁸⁰ D. MARIJAN, *Hrvatska 1989.—1992.*, 559-560.

⁸¹ MKSJ, Predmet br. IT-04-81, Personalni dosje pukovnika Dušana Smiljanića; D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, 283-284.

⁸² D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, 285.

⁸³ HMDCCR, 9. K OS SFRJ, kut. 19.: OB K-de 9. K, Dnevnik događaja, zabilješka za 10. 6. 1991., 30-31, 32, 35; OB K-de 9. K, Dnevnik događaja, zabilješka za 11. 6. 1991., 44; D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, 259.

Početak srpnja 1991. srbijansko političko vodstvo na čelu sa Slobodanom Miloševićem i Savezni sekretar za narodnu obranu general armije Veljko Kadijević dogovorili su se da će JNA pokriti područja gdje živi srpsko stanovništvo.⁸⁴ Vrlo brzo intenzivirana je suradnja između JNA i pobunjenih Srba. Tako su na lokalnoj razini pripadnici Državne bezbjednosti SAO Krajine iz Titove Korenice počeli aktivno surađivati s organom bezbjednosti JNA na poslovima sigurnosti.⁸⁵ U pojedinim slučajevima pobunjeni Srbi negodovali su zbog postupanja JNA jer im je branila akcije koje su mogle dovesti do otvorenog oružanog sukoba s RH.⁸⁶ Ipak, postupanje JNA zasigurno je uvjetovala činjenica da je oružana sila pobunjenih Srba imala niz slabosti. Na primjer, Općinski štab TO Titova Korenica bio je provizoran, a postojeći sustav veza nije omogućavao održavanje veza između Štaba i oružanih formacija pobunjenih Srba na periferiji općine. Također, iako je JNA podijelila znatne količine naoružanja, dio ljudstva i dalje ga nije imao.⁸⁷

Unatoč očitim slabostima oružane sile vlasti SAO Krajine pokrenule su 11. srpnja 1991. mobilizaciju svih štabova i jedinica TO na području SAO Krajine.⁸⁸ Ratne pripreme ubrzane su nakon što je Vlada SAO Krajine 1. kolovoza 1991. proglasila stanje neposredne ratne opasnosti. Istoga dana Vlada je proglasila i primjenu Zakona o obrani Republike Srbije na području SAO Krajine. Prema Zakonu, oružane snage SAO Krajine sastojale su se od TO SAO Krajine i specijalne milicije SUP-a SAO Krajine.⁸⁹ Sredinom kolovoza 1991. Glavnom štabu TO SAO Krajine podčinjeni su općinski štabovi TO pobunjenih Srba, među kojima su bili i štabovi u Donjem Lapcu, Gračacu i Korenici. Radi lakšeg zapovijedanja općinskim štabovima na području Banovine, Dalmacije, Korduna i Like 20. kolovoza 1991. osnovane su operativne zone TO SAO Krajine.⁹⁰ Općinski štabovi u Benkovcu, Donjem Lapcu, Gračacu, Kninu, Obrovcu i Korenici podčinjeni su 1. dalmatinsko-ličkoj operativnoj zoni, a koja je izravno podčinjena Glavnom štabu TO SAO Krajine u Kninu.⁹¹

⁸⁴ D. MARIJAN, *Hrvatska 1989.—1992.*, 382-383.

⁸⁵ HMDCCR, 15. K. SVK-N: Odeljenje Državne bezbednosti Korenica (dalje: ODB Korenica), Službena beleška o radnom sastanku sa SB JNA, od 24. 7. 1991.

⁸⁶ HMDCCR, 15. K. SVK-N: ODB Korenica, Službena zabilješka, od 31. 7. 1991.

⁸⁷ HMDCCR, 15. K. SVK-N: Opštinski štab TO Korenica, Izveštaj o stanju obrambenih priprema Korenica, bez nadnevka, 1991.

⁸⁸ N. BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, 275.

⁸⁹ Dokument 94, Zapisnik 2. sjednice Vlade »SAO Krajine«, od 1. 8. 1991., *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.—1995., dokumenti, Knjiga 2., Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (1990.—1991.)*, (ur. Mate Rupiĉ), Zagreb, Slavonski Brod, 2007.

⁹⁰ D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, 287.

Armija se do sredine rujna 1991. nije miješala u organizaciju oružane sile pobunjenih Srba.⁹² Nakon prvih većih sukoba vrhu JNA postalo je jasno da oružana sila pobunjenih Srba nije borbena učinkovita. Uz ranije spomenute slabosti, nije postojala koordinacija između JNA, TO i SUP-a SAO Krajine.⁹³ Primjerice, u okolici Divosela djelovala je postrojba prostorne strukture TO koja nije imala zapovjednika i nije se znalo kome je podčinjena.⁹⁴ Krajem rujna 1991. TO SAO Krajine je podčinjena JNA koja je pokrenula njezin preustroj. Početkom listopada 1991. operativne zone TO SAO Krajine preustrojene su. Tako je 1. dalmatinsko-lička operativna zona podijeljena na dvije zone: područje Dalmacije postalo je 1. operativna zona, a područje Like 2. operativna zona sa sjedištem u Korenici. Dio političkog vodstva pobunjenih Srba predvođenih Milanom Babićem gledao je na TO SAO Krajine kroz prizmu socijalističkog naslijeđa prema kojem se TO nalazila u nadležnosti civilnih vlasti, što je dovelo do nesuglasica s Armijom jer se miješala u rad TO. Babić je smatrao da o radu TO treba odlučivati Vlada SAO Krajine, a ne Armija. Stavove pobunjenih Srba JNA je u potpunosti ignorirala te je nastavila s preustrojem TO.⁹⁵

Nesuglasice između JNA i vodstva pobunjenih Srba negativno su se odrazile na ratne prilike u Lici. Zbog utjecaja Milana Babića, općinska vodstva pokazala su krajnju netrpeljivost prema JNA zbog odluke o ustroju 2. operativne zone i podčinjavanju svih postrojbi TO. Iako su se općinska vodstva, općinski sekretarijati za obranu, civilna zaštita i milicija pokazali potpuno nespremni za djelovanje u ratnim uvjetima, netrpeljivost prema JNA išla je toliko daleko da su njezini oficiri proglašavani »nepouzdanim« i »komunjarama« zbog čega ih je dio odbio angažman na području Like.⁹⁶ Sljedeći primjer zorno ilustrira kolika je bila neučinkovitost civilnih vlasti. Komanda 2. ličke brigade iz Vrhovina za prehranu pripadnika uspjela je osigurati dovoljne količine kupusa, ali nije uspjela osigurati kace za kiseljenje. Stoga je Komanda brigade bezuspješno od Ratnog predsjedništva Zajednice mjesnih zajednica Vrhovine tražila kace za kiseljenje kupusa.⁹⁷ Armija se zbog nesposobnosti lokalnih, ali i državnih vlasti SAO Kra-

⁹¹ D. MARIJAN, »Djelovanje JNA i pobunjenih Srba«, 230.

⁹² D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, 287.

⁹³ HMDCCR, 9. K OS SFRJ, kut. 19.: OB K-de 9. K, Dnevnik događaja, zabilješka za 13. 10. 1991.

⁹⁴ HMDCCR, 9. K OS SFRJ, kut. 19.: OB K-de 9. K, Dnevnik događaja, zabilješka za 18. 10. 1991.

⁹⁵ D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, 287-288.

⁹⁶ HMDCCR, 15. K SVK-N: Načelnik štaba II operativne zone Lika, Informacija o nekim problemima TO u Lici, od 10. 3. 1992.

jine, morala baviti poslovima mobilizacije, evidencije vojnih obveznika, raspodjele humanitarne pomoći i drugim poslovima koji nisu u nadležnosti vojske.⁹⁸

Unatoč otporu općinskih vlasti, miješanje JNA u rad TO pozitivno se odrazilo na ratne prilike u Lici. Tome svjedoči podatak da je broj pripadnika u 1. partizanskoj brigadi TO porastao, iako je mobilizacija bila u nadležnosti civilnih vlasti, tek nakon što je Armija pokrenula preustroj. Neposredno nakon ustrojavanja u rujnu 1991. broj pripadnika u brigadi kretao se između 350 i 770. Već u listopadu 1991. brigada je narasla na 1700 pripadnika, dok ih je u studenom 1991. imala oko 3100.⁹⁹

Preustroj koji je pokrenula JNA imao je i negativnih posljedica, osobito na strukturu SUP-a SAO Krajine u Lici jer je dio milicajaca prešao u jedinice JNA. Samo tijekom studenoga 1991. iz sastava milicije u Korenici u četvu vojne policije Riječkog korpusa prešla su 22 djelatna i sedam pričuvnih milicajaca. Iako je JNA svojim pripadnicima isplaćivala novčane naknade, dok su milicajci SAO Krajine prvu plaću primili u siječnju 1992., prelazak je uzrokovalo nezadovoljstvo kriminalom u kojem je sudjelovalo vodstvo milicije u Korenici. Milicajci su o svemu obavijestili i sekretara SUP-a SAO Krajine Milu Martića koji nije poduzeo ništa.¹⁰⁰

Premda je Armija preustrojila i podčinila TO, oružana sila pobunjenih Srba nije imala preveliku borbenu učinkovitost. Stanje oružane sile možda je najbolje opisao oficir organa bezbjednosti Kninskog korpusa: »U divizionu kojim komanduje major Škorić, vojni obveznici imaju 273 godine robije. Rekrutovanje ovih dobrovoljaca vrši se u Beogradu u Bujanj Potoku... Nema sinhronizacije i povezanosti između jedinica JNA i TO. Naša artiljerija zbog toga ne može da tuče jer ne zna gdje su položaji naših jedinica.«¹⁰¹ Stanje u postrojbama pobunjenih

⁹⁷ HMDCDR, 15. K SVK-N: Komanda 2. ličke brigade (dalje: K-da 2. lič. brig.), Obezbedenje kaca za kiseljenje kupusa, Sl. Br. 1/248, od 23. 11. 1991.; K-da 2. lič. brig., Ponovno traži kace za kiseljenje kupusa, St. Pov. Br. __, od 1. 12. 1991.

⁹⁸ HMDCDR, 15. K SVK-N: Štab TO II operativne zone Lika, Izlaganje komandanta Zonskog štaba Like o borbenoj gotovosti jedinica i štabova TO, Br. 88/1, od 26. 1. 1992.

⁹⁹ HMDCDR, 15. K SVK-N: Komanda 1. motorizirane brigade (dalje: K-da 1. mtbr), Podatke o ljudstvu, Pov. br. 139-1, od 31. 12. 1991.; HMDCDR, Glavni štab Srpske vojske Krajine (dalje: GŠ SVK), kut. 20.: Glavni štab TO RSK (dalje: GŠ TO RSK), Operativni izvještaj za 22./23. 1. 1992., Pov. br. 60-7, od 23. 1. 1992.

¹⁰⁰ HMDCDR, Vlada Republike Srpske Krajine, kut. 37.: Stanica javne bezbjednosti Korenica, Predsjedniku Vlade SAO Krajina, od 3. 12. 1991.; kut. 35.: Ministarstvo unutrašnjih poslova, Osobni dohodak MUP-a za novembar i decembar 1991., Broj: 01-69/1-92.god., od 3. 1. 1992.; HMDCDR, Stanica javne bezbjednosti Korenica, kut. N: Spisak radnika milicije SJB Korenica koji su prešli u vojnu policiju Rijeka — Plitvice 27. 11. 1991. god., bez nadnevka, 1991.

Srba nije se popravilo niti nakon proglašenja Republike Srpske Krajine (RSK) 19. prosinca 1991.¹⁰²

4. Odnos pobunjenih Srba i JNA do njezina odlaska iz Like

U Sarajevu su 2. siječnja 1992. predstavnici RH i JNA uz posredovanje predstavnika Ujedinjenih naroda (UN) potpisali sporazum o prekidu vatre u Hrvatskoj. Prekid vatre je omogućio provođenje mirovnog plana koji je prema izaslaniku glavnog tajnika UN-a Cyrusu Vanceu nazvan »Vanceovim mirovnim planom«. Mirovnim planom bio je predviđen dolazak snaga United Nations Protection Forces (UNPROFOR) na područja gdje su Srbi prije rata činili većinu ili znatnu manjinu stanovništva. Područja pod zaštitom UN-a nazvana su United Nations Protected Area (UNPA zona). Snage UNPROFOR-a raspoređene su i u »ružičastim zonama«, odnosno na područjima koja su JNA i pobunjeni Srbi okupirali, ali nisu bila dijelom UNPA zona. Sve vojne snage u UNPA zonama morale su se povući ili raspustiti.¹⁰³ Područje Like postalo je dijelom UNPA zone Jug, dok je Pllašćansko-saborski prostor postao dijelom UNPA zone Sjever.¹⁰⁴

Sporazum o prekidu vatre okupirani dijelovi Like dočekali su u teškom stanju. Uslijed ratnih djelovanja područje se nalazilo u teškoj ekonomskoj situaciji i upravo je JNA kroz novčane naknade i materijalnu pomoć njezinim pripadnicima te pripadnicima TO uzdržavala gotovo cjelokupno stanovništvo.¹⁰⁵

Dio političkog vodstva pobunjenih Srba predvođenih Milanom Babićem protivio se mirovnom planu u ponuđenom obliku. Tako su se Babić i njegovi istomišljenici protivili povlačenju JNA iz RSK i razoružanju TO. Tek nakon pritiska političkog vodstva Srbije i JNA pobunjeni Srbi su prihvatili mirovni plan.¹⁰⁶

Slično kao i tijekom jeseni 1991. međusobni politički obračuni u RSK odrazili su se i na stanje u Lici gdje se znatan dio srpskog stanovništva i pripadnika TO protivio mirovnom planu. Stoga je JNA uložila trud kako bi ih uvjerila da je

¹⁰¹ HMDCCR, 9. K OS SFRJ, kut. 19.: OB K-de 9. K, Dnevnik događaja, zabilješka za 12. 11. 1991.

¹⁰² HMDCCR, 15. K SVK-N: Komanda Operativne grupe-6, Naredujem, str. pov. br. 695/26, od 11. 1. 1992.; N. BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, 146.

¹⁰³ Ivica MIŠKULIN, *Imas puska, imas pistol?: o mirovnim operacijama Ujedinjenih naroda u zapadnoj Slavoniji*, Slavonski Brod, 2014., 16-17, 34-35.

¹⁰⁴ 9. gardijska brigada Hrvatske vojske Vukovi, (ur. Josip Lucić), Zagreb, 2011., 113-114; I. STRIŽIĆ, *Ogulinški kraj*, Knjiga 1., 711.

¹⁰⁵ HMDCCR, 9. K OS SFRJ, kut. 7.: K-da 9. K, Referat Štabu Vrhovne komande o dosadašnjim rezultatima i izvođenju b/d, sadašnjem stanju i predlogu mera, Str. pov. br. 747-1, od 2. 12. 1991.; HMDCCR, Skupština općine Vrhovine, kut. N: Zapisnik sa sastanka održanog dana 16. 3. 1992. godine sa početkom u 14,00 časova u prostorijama škole u Vrhovinama.

¹⁰⁶ N. BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, 150-162.

dolazak snaga UNPROFOR-a u njihovom interesu.¹⁰⁷ Također, Armija je smatrala da je dužnost svih njezinih pripadnika prihvatiti mirovni plan, a za sve koji su bili protiv smatralo se da rade u korist »secesionista i Njemačke«. ¹⁰⁸ Zajedni kadar u brigadama i drugim postrojbama upornim promidžbenim radom uspio je uvjeriti većinu pripadnika JNA da prihvate Vanceov mirovni plan. ¹⁰⁹ Uskoro se pokazalo da je Armiji teže uvjeriti stanovništvo i lokalne političare u prihvaćanje mirovnog plana nego što se pretpostavljalo. Tu činjenicu dodatno je otežavala i raširena prekomjerna konzumacija alkohola među pripadnicima JNA, TO i stanovništvom što je značajno narušavalo opću sigurnost. Općinske vlasti nisu uopće funkcionirale i nisu mogle zabraniti točenje alkohola, stoga je vojnoj policiji zapovijedeno da zatvori sve objekte gdje se točio alkohol. ¹¹⁰ Uskoro se pokazalo da su prisilne mjere jedini način da se suzbiju protivnici mirovnog plana. Tako je 5. veljače 1992. komandant 1. motorizirane brigade JNA zabranio pristašama Milana Babića dolazak na radio-postaju Gračac. ¹¹¹ Babićevi pristaše planirali su i prosvjede koji su mogli prijeći u nasilje, pa je komandant brigade zabranio i sva okupljanja u Općinama Donji Lapac i Gračac. ¹¹² Poduzete mjere imale su učinka jer je već 7. veljače na sjednici SO Gračac, na kojoj je sudjelovao i komandant 1. motorizirane brigade, prihvaćen mirovni plan, ali oštre podjele među političarima i stanovništvom i dalje su ostale. ¹¹³

Istodobno s pripremama za povlačenje, JNA je pomagala pobunjenim Srbima u ustrojavanju TO i milicije. Krajem veljače 1992. pokrenut je preustroj TO pobunjenih Srba. Glavni štab TO RSK sa sjedištem u Kninu ustrojen je 27. veljače 1992. Isto tako ustrojeno je šest zonskih štabova TO prema regionalnom principu. ¹¹⁴ Tako je na području Like ustrojen Zonski štab TO Lika sa sjedištem

¹⁰⁷ D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, 331-332.

¹⁰⁸ HMDCCR, 15. K SVK-N: K-da 9. K, Informacija o aktivnostima Komande 9. korpusa na realizaciji odluka i sporazuma o prekidu vatre i o stanju, bez nadnevka, najvjerojatnije siječanj 1992.

¹⁰⁹ HMDCCR, 15. K SVK-N: Komanda 1. motorizirane brigade (dalje: K-da 1. mtbr), Razgovor sa predsjednikom vlade SR krajine, Pov. br. 33-77, od 3. 2. 1992.; K-da 1. mtbr, Aktualna pitanja morala, mesečna informacija, Pov. Br. 46-32, od 23. 2. 1992.

¹¹⁰ HMDCCR, 15. K SVK-N: K-da 1. mtbr, Naređujem, Int. broj: 33-69 92, od 1. 2. 1992.

¹¹¹ HMDCCR, 15. K SVK-N: K-da 1. mtbr, Informacija o planiranom održavanju radio-tribine i mitinga »Istine« u Gračacu, Strogo pov. 33-94, od 5. 2. 1992.

¹¹² HMDCCR, 15. K SVK-N: K-da 1. mtbr, Naređujem, Strogo pov. 33-91, od 5. 2. 1992.

¹¹³ HMDCCR, 15. K SVK-N: K-da 1. mtbr, Događaji u vezi odluke Predsedništva Jugoslavije o dolasku snaga UN, Str. pov. br. 33-107/92., od 7. 2. 1992.; HMDCCR, GŠ SVK, kut. 4.: Opština Gračac, Zaključak, Br. 7-48, od 29. 3. 1992.

¹¹⁴ HMDCCR, GŠ SVK, kut. 63.: Savezni sekretar za narodnu odbranu, Organizacijsko-formacijske promene TO u Republici Srpska Krajina, DT BR. 892-1, od 27. 2. 1992.; D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, 393-395.

u Korenici. Zonskom štabu su podčinjene sve jedinice TO tako da se sastojao od dva odreda TO, tri brigade TO, jedinice za potporu i općinskih štabova TO u Donjem Lapcu, Gračacu, Korenici i Plaškom.¹¹⁵ Usporedno s ustrojavanjem TO Armija je ustrojila i Posebne jedinice milicije (PJM). U sklopu PJM ustrojeno je osam brigada milicije prema regionalnom principu.¹¹⁶ Na području Zonskog štaba TO Lika ustrojena je 79. brigada PJM sa sjedištem u Korenici.¹¹⁷

Preustroj TO i milicije pobunjenih Srba u Lici išao je sporo jer civilne vlasti i dalje nisu funkcionirale.¹¹⁸ Često se događalo da su pripadnici TO i PJM uvjetovali odlazak na položaje rješavanjem problema koji su se nalazili u nadležnosti civilnih vlasti.¹¹⁹ Uskoro je postalo uobičajeno da vojnici, ali i civili dolaze rješavati probleme iz nadležnosti civilnih vlasti u zapovjedništva postrojbi što je opterećivalo njihov rad.¹²⁰ Nefunkcioniranje civilne vlasti pogodovalo je širenju različitih oblika kriminala. U kriminalu su sudjelovale i razne paravojne skupine. Ovdje se posebno izdvaja »13. Garava«, četa koja se još od 1991. pretežno »bavila pljačkom i ratnim profiterstvom«, a uživala je zaštitu bivšeg predsjednika SO Korenica i Odjeljenja Službe državne bezbjednosti Korenica. Slične skupine djelovale su i na području Donjeg Lapca, Gračaca i Plaškog i sve su se, kao i »13. Garava«, nalazile pod zaštitom lokalnih političara uglavnom iz redova SDS-a.¹²¹

U proljeće 1992. vlada RSK pokušala je problem s kriminalom riješiti tako što su komandanti zonskih štabova i brigada dobili široke ovlasti u kažnjavanju svih pripadnika oružanih formacija koji su prekršili zakon, ali i civila. Primjerice, komandant zonskog štaba mogao je prekršiteljima izreći kazne zatvora do

¹¹⁵ HMDCCR, 15. K SVK-N: Savezni sekretar za narodnu odbranu, Knjiga pregleda mobilizacijskog razvoja jedinica Teritorijalne odbrane (manevarska struktura) Republike Srpska Krajina, Državna tajna 892-1, od 27. 2. 1992.; Telefonski imenik privremeni Zonskog štaba TO Lika, bez nadnevka, 1992.

¹¹⁶ D. MARIJAN, *Slom Titove armije*, 394.

¹¹⁷ Dokument 195, Zapovijed Generalštaba OS SFRJ za organizacijsko-formacijske promjene u Teritorijalnoj obrani RSK, od 28. 4. 1992., *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.—1995., dokumenti, Knjiga 3., Oružana pobuna Srba u Hrvatskoj i agresija Oružanih Snaga SFRJ i srpskih paravojskih postrojbi na Republiku Hrvatsku (siječanj — lipanj 1992.)*, (ur. Mate Rupić), Zagreb, 2008.

¹¹⁸ HMDCCR, GŠ SVK, kut. 10.: GŠ TO RSK, Zapisnik sa referisanja komandanata Operativnih zona komandantu TO RS Krajina koji je održan u Kninu 18. 3. 1992. god. Početkom u 10:00 časova, Br. 216/92, od 23. 3. 1992.

¹¹⁹ HMDCCR, 15. K SVK-N: K-da 2. lič. brig., Referat, St. pov. Br. 10-263, od 27. 3. 1992.

¹²⁰ HMDCCR, 15. K SVK-N: K-da 1. mtbr, Prijem stranaka kod komandanta brigade, pov. br. 33-730, od 18. 5. 1992.

¹²¹ HMDCCR, 15. K SVK-N: K-da 15. K, Zaključci iz KO procene, Str. pov. br. 273-1, od 20. 5. 1993.; HMDCCR, GŠ SVK, kut. 67.: GŠ SVK, Paravojno organizovanje na prostoru Like, od 6. 2. 1994.

dvije godine, dok je komandant brigade mogao izreći kazne zatvora do godine.¹²² Nije poznato jesu li komandanti iskoristili svoje ovlasti u sprječavanju kriminala.

Prilike u Lici nisu se popravile ni nakon povlačenja JNA. Glavnina snaga JNA povukla se s područja RH do 19. svibnja 1992., dok se manji dio snaga povukao do kraja lipnja 1992.¹²³

5. Zaključak

Pobunjeni Srbi i JNA su već na samom početku pobune u kolovozu 1990. uspostavili odnos koji je odredio daljnji tijek pobune. Premda nema dokaza da je JNA potaknula pobunu, u konačnici, bez njezine podrške pobuna nije mogla uspjeti što se najbolje vidjelo tijekom sukoba pobunjenih Srba i hrvatske policije na Plitvicama u proljeće 1991. U ljeto 1991. započela je intenzivnija suradnja JNA i pobunjenih Srba. Uskoro se pokazalo da je oružana sila koju su ustrojili pobunjeni Srba nesposobna provesti postavljene političke ciljeve. Premda je u demokratskim društvima uobičajeno da oružanom silom zapovijeda civilna vlast, u jesen 1991. JNA je preuzela kontrolu nad oružanom silom pobunjenih Srba. Širenjem ratnih sukoba u Lici je prestala funkcionirati civilna vlast u pobunjenim općinama. Stoga je Armija u Lici imala značajnu političku, ali i društveno-socijalnu ulogu jer se zbog nefunkcioniranja civilne vlasti morala baviti i poslovima koji nisu u nadležnosti vojske. Borbena spremnost oružanih snaga pobunjenih Srba u Lici bila je niska jer JNA nije uspijevala riješiti sve slabosti koje su je opterećivale. Unatoč materijalnoj i kadrovskoj podršci Armija je glavni krivac za srpski vojnički neuspjeh 1991. Vojna organizacija pobunjenih Srba koja je nastala tijekom 1992. godine, nastala je iz ustroja koji je osmislila i opremila JNA. Utjecaj civilnih vlasti na razvoj vojne organizacije pobunjenih Srba bio je zanemariv te je posljedica takvog pristupa razvoja vojne organizacije bila borbena neučinkovitost.

Izvori i literatura

Neobjavljena arhivska građa

a) Hrvatski državni arhiv, Zagreb

Arhivski fond:

— Operativni štab Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske

¹²² HMDCCR, 15. K SVK-N: Komanda 8. brigade TO, Naredenje Vlade Krajine, Int. broj 1626-2/92, od 24. 5. 1992.

¹²³ D. MARIJAN, »Djelovanje JNA i pobunjenih Srba«, 239.

b) Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb

Arhivski fond:

- Glavni štab Srpske vojske Krajine
- Izvorna dokumentacija Republike Srpske Krajine
- Stanica javne bezbjednosti Donji Lapac
- Stanica javne bezbjednosti Korenica
- Vlada Republike Srpske Krajine
- 9. korpus OS SFRJ
- 15. korpus Srpske vojske Krajine

Objavljena grada

Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju, Den Haag, (<http://icr.icty.org/default.aspx>).

Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.—1995., dokumenti, Knjiga 2., Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (1990.—1991.), (ur. Mate Rupić). Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Hrvatski institut za povijest — Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Zagreb, Slavonski Brod, 2007.

Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.—1995., dokumenti, Knjiga 3., Oružana pobuna Srba u Hrvatskoj i agresija Oružanih Snaga SFRJ i srpskih paravojnih postrojbi na Republiku Hrvatsku (siječanj — lipanj 1992.), (ur. Mate Rupić). Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, 2008.

Službene publikacije

Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske 1880.—1991.: po naseljima, Svezak I-V., (priredili Jakov Gelo, Ivan Crkvenčić, Mladen Klemenčić). Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Zagreb, 1998.

Tisak

Borba (Beograd)*Informativni list radne zajednice Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske* (Zagreb)*Lički vjesnik* (Gospić)*Narodna Armija* (Beograd)*Novi list* (Rijeka)*Politika* (Beograd)*Večernji list* (Zagreb)*Vjesnik* (Zagreb)

Članci

Marijan, Davor. »Djelovanje JNA i pobunjenih Srba u Lici 1990.—1992. godine«, *Senjski zbornik*, 2006., br. 33.

Marijan, Davor. »Gospić u Domovinskom ratu«, *Gospić: grad, ljudi, identitet*, (ur. Željko Holjevac), Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Područni centar Gospić, Zagreb, 2013.

Knjige

9. gardijska brigada Hrvatske vojske Vukovi, (ur. Josip Lucić). Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Glavni stožer Oružanih snaga RH, Zagreb, 2011.

 D. Godić: *Civilno-vojni odnosi JNA i pobunjenih Srba na primjeru okupiranih...*

- Hrvatska policija u Domovinskom ratu*, (ur. Krunoslav Borovec). Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb, 2011.
- Barić, Nikica. *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.—1995.*, Golden Marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2005.
- Brigović, Ivan, Martinić Jerčić, Natko, Radoš, Ivan. *Prvi oružani napadi na hrvatske redarstvene snage 1991. Pakrac/Plitvice/Borovo Selo*, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Zagreb, 2016.
- Marijan, Davor. *Slom Titove armije: Jugoslavenska narodna armija i raspad Jugoslavije 1987.—1992.*, Golden Marketing-Tehnička knjiga, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2008.
- Marijan, Davor. *Domovinski rat*, Despot Infinitus, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2016.
- Marijan, Davor. *Hrvatska 1989.—1992. Rađanje države*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2017.
- Miškuljin, Ivica. *Imas puska, imas pistol?: o mirovnim operacijama Ujedinjenih naroda u zapadnoj Slavoniji*, Hrvatski institut za povijest-Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, 2014.
- Peitel, Davor. *Na prvoj crti protiv smrti, (prilozi o povijesti Gacke u Domovinskom ratu 1991.—1993.)*, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, 2011.
- Radelić, Zdenko, Marijan, Davor, Barić, Nikica, Bing, Albert, Živić, Dražen. *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, Školska knjiga, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2006.
- Sentić, Marija. *Kronologija Republike Hrvatske 1990.—1998.*, Školska knjiga, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2015.
- Strižić, Ivan. *Ogulinski kraj u Domovinskom ratu: obrana i oslobađanje ogulinskog kraja od srbijanske agresije i okupacije 1991.—1995.*, Knjiga 1., Ogranak Matice Hrvatske Ogulin, Ogulin, 2013.
- Interna izdanja
- Strategija općenarodne obrane i društvene samozaštite SFRJ*, Savezni sekretarijat za narodnu obranu, Centar oružanih snaga za strategijska istraživanja i studije »Maršal Tito«, Interno, Beograd 1987.
- Dossier: Knin veljača 1990. — veljača 1991.*, Ministarstvo informiranja Republike Hrvatske, Zagreb, 1991.
- Mrežni izvori
- Rat u Hrvatskoj iz pera obavještajca: prepisi dijelova ratnog dnevnika*,
(http://www.krajinaforce.com/dokumenti/rat_u_hrvatskoj_iz_pera_obavjestajca.pdf).